Landschapsplan Zwingeul

Gemeente Sluis Aardenburg

1176-SA

Colofon

Dienst Landelijk Gebied
Postbus 6
4460 AA Goes
tel 0113-237911
fax 0113-237350
Arnout Kruijshaar
Piet Goossen
Joost van der Linden

In opdracht van:
Gemeente Sluis – Aardenburg
Postbus 15
4527 ZG Aardenburg
tel: 0117-475500
fax: 0117-462503
Miranda de Lange
Guido van Daele

Onder leiding van:
Werkgroep Landschap
Marcel van Wezel
(voorzitter)
Miranda de Lange
(gemeente Sluis – Aardenburg),
Tiny Maenhout
Frans Sanderse
Jochem Bus
(gemeente Oostburg)
Adri Provoost
(Waterschap Zeeuws-Vlaanderen)
Piet Goossen
(Dienst Landelijk Gebied).

Sluis aan Zee maakt enerzijds deel uit van de Gebiedsgerichte Aanpak West Zeeuwsch-Vlaanderen, anderzijds is het een belangrijk onderdeel van het Interreg IIc-project S.A.I.L. (Geïntegreerd Beheer van de Kustzone van het Centrale Stedengebied van de NWMA). S.A.I.L. is een samenwerkingsproject tussen de Zeeuwse, de Belgische, de Noord-Franse en de Zuid-Oost Engelse kust.
Het project wordt mede gefinancierd door de Europese Commissie, DG regio.

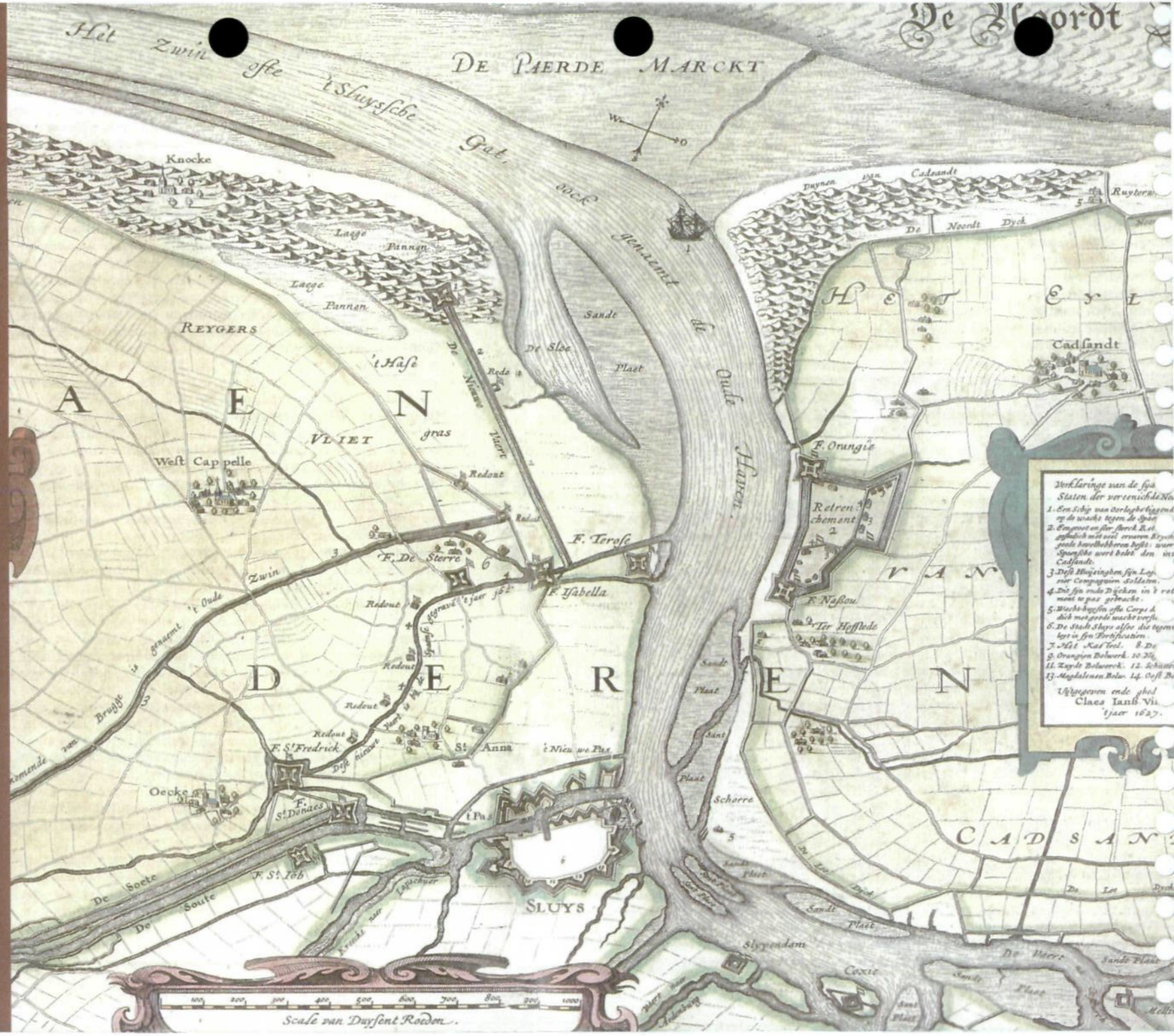

INHOUD

I Inleiding

Sluis aan Zee 5

Gebiedsgerichte Aanpak West Zeeuwsch-Vlaanderen 5

Interreg IIC-project SAIL 7

Geografische afbakening 7

Structuurvisie Sluis aan Zee 7

Participatie van de omgeving 7

II De Zwingeul en zijn omgeving

Ruimtelijk kader 8

Historisch kader 9

Beleid en uitgangspunten 13

III Visionaire kijk op de Zwingeul

Probleemstelling 14

Ruimtelijke structuur 15

Ontwikkelingen 16

Ontwerpopgave 16

IV Projectplannen

De randen 19

De Zwingeul 20

De waterweg 23

De schillen 24

Literatuur en Bronnen 27

I INLEIDING

1.1 Sluis aan Zee

Het project Sluis aan Zee is één van de speerpuntprojecten die opgestart zijn om een nieuwe impuls aan de regio West Zeeuwsch-Vlaanderen te geven. Met de realisering van het project Sluis aan Zee wordt gestreefd naar het herstellen van de oude vaarverbinding tussen de stad Sluis en de zee. Het plan omvat de aanleg van een jachthaven in Sluis op de historische havenlocatie, de realisering van een nieuwe vaarverbinding tussen de haven en het Uitwateringskanaal, de verruiming van het bestaande kanaal, natuurontwikkeling, de realisering van woningen aan de jachthaven en de vervanging van het huidige gemaal in Cadzand-Bad door een zeesluis, eventueel gecombineerd met een gemaal, en een wachthaven.
Het project levert een belangrijke bijdrage aan het handhaven en uitbouwen van de toeristische positie van Sluis en levert daarmee direct en indirect werkgelegenheid. Daarnaast krijgt het landschap in en rond de Zwingeul een kwaliteitsimpuls.

1.2 Gebiedsgerichte Aanpak West Zeeuwsch-Vlaanderen

Sluis aan Zee en andere projecten die spelen in West Zeeuwsch-Vlaanderen worden met elkaar geïntegreerd in de Gebiedsgerichte Aanpak. In een Gebiedsplan en een Uitvoeringsprogramma wordt de inrichting van het gebied vastgelegd voor de komende vijftien jaar. De doelstelling is een bijdrage leveren aan een duurzame, leefbare en economisch draagkrachtige samenleving. Een uitgangspunt hierbij is dat het nodig is om natuur, landschap, watersysteem en milieu te verbeteren en te versterken. Het landschap en het watersysteem zijn de ordenende principes. Hiervoor zijn een landschapsvisie en een watervisie opgesteld. Door de bundeling kunnen alle belangen tegen elkaar worden afgewogen en het meest recht worden gedaan.

Landschapsplannen

In het kader van de Gebiedsgerichte Aanpak West Zeeuwsch-Vlaanderen worden drie landschapsplannen ontwikkeld, te weten:

- Zwingeul;
- Integraal kustzonebeheer;
- Streekeigen West Zeeuwsch-Vlaanderen.

Landschapsplan Zwingeul

Het landschapsplan Zwingeul bestaat uit een visionaire kijk op zowel het Nederlandse als het Belgische deel van de voormalige Zwingeul en de westzijde van het voormalige Eiland van Cadzand.
Het gebied waar dit project betrekking op heeft, is gelegen tussen het internationaal vermaarde natuurreservaat 'Het Zwin' en de intensieve recreatiezone aan de kust. In het landschapsplan wordt getracht een gebied te creëren waar natuur en recreatie op een goede manier met elkaar gecombineerd worden, zodat een meer geleidelijke overgang ontstaat tussen het Zwin en de intensieve recreatie aan de kust. Hierbij is de, door recreatieondernemers en natuurbeschermers opgestelde, Toekomstvisie 'Kust in Kleuren' een belangrijk uitgangspunt.
De belangrijkste elementen in het landschapsplan zijn: de landschappelijke inpassing van verblijfsrecreatieterreinen, het creëren van extra leefruimte voor de boomkikker, het creëren van natuurgerichte recreatiemogelijkheden en het accentueren van cultuurhistorische elementen, zoals forten en schansen. De nadruk ligt hierbij op beeldkwaliteit.

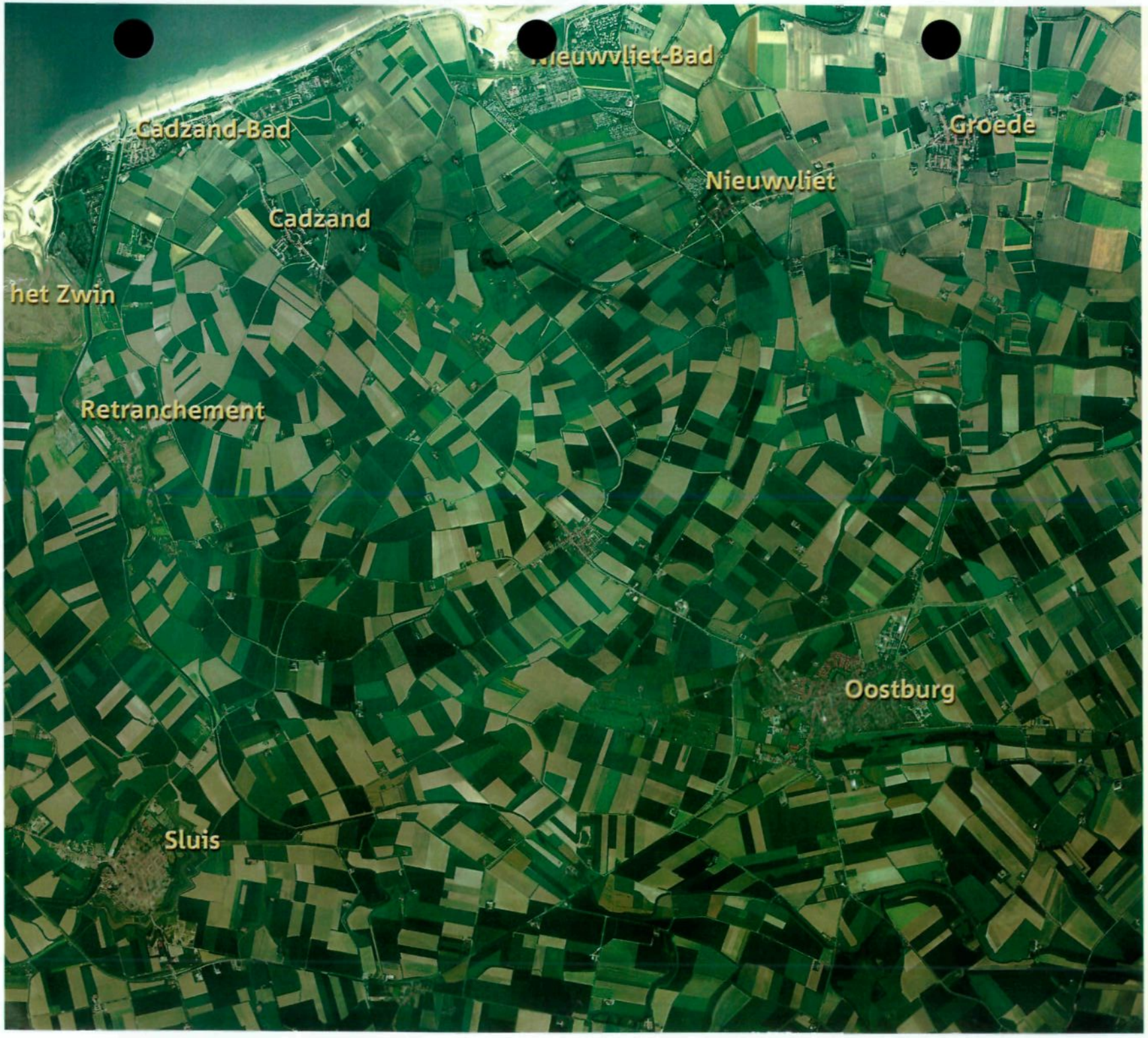
Nieuwvliet-Bad
Cadzand-Bad
Groede
Nieuwvliet
Cadzand
het Zwin
Retranchement
Oostburg
Sluis

1.3 Interreg IIC-project SAIL

Het landschapsplan Zwingeul wordt mede gefinancierd vanuit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling. Het project maakt deel uit van het Interreg IIC-project SAIL waarin de volgende vijf regio's samenwerken: provincie West-Vlaanderen (B), Provincie Zeeland (NL), Kent County Council (UK), Essex County Council (UK) en Syndicat Mixte de la Côte d'Opale (F). Een belangrijk doel van deze samenwerking is het uitwisselen van gedachten, initiatieven en project op het gebied van geïntegreerd kustzonebeheer.

1.4 Geografische afbakening

Het landschapsplan Zwingeul bestaat uit het gebied binnen de gemeente Sluis-Aardenburg voor zover liggend ten noorden van de kern Sluis. Het gebied is begrensd door de rijksgrens, de Noordzee, de gemeentegrens tussen Sluis-Aardenburg en Oostburg en de provinciale weg N675 via het afwateringskanaal en de Zuiddijk tot de bebouwde kom van Sluis.

Om een visionaire kijk te ontwikkelen en projecten te benoemen is het echter noodzakelijk ook buiten dit gebied te kijken. Vanuit deze optiek is een studiegebied bepaald dat globaal de gehele voormalige Zwingeul, de omgeving van Sluis en het voormalige Eiland van Cadzand beslaat.

1.5 Structuurvisie Sluis aan Zee

Het landschapsplan Zwingeul kan gezien worden als een visionaire en projectmatige uitwerking van een deel van de Structuurvisie Sluis aan Zee. De Structuurvisie richt zich op de haven van Sluis, de vaargeul en de sluis bij Cadzand-Bad. Hierin worden de volgende onderdelen beschreven:

- Het ontwikkelen van de natuurwaarden en recreatieve mogelijkheden die door de heropening van de vaarweg worden gecreëerd;
- De heropening van een vaarweg tussen Sluis en de Noordzee;
- Het veranderen van de huidige 'vergeten stad' van Sluis in een op de stad betrokken havenfront.

Dit landschapsplan plaatst deze onderdelen in de ruimere context van het landschap van West Zeeuwsch-Vlaanderen en geeft principe uitwerkingen voor de verschillende onderdelen.

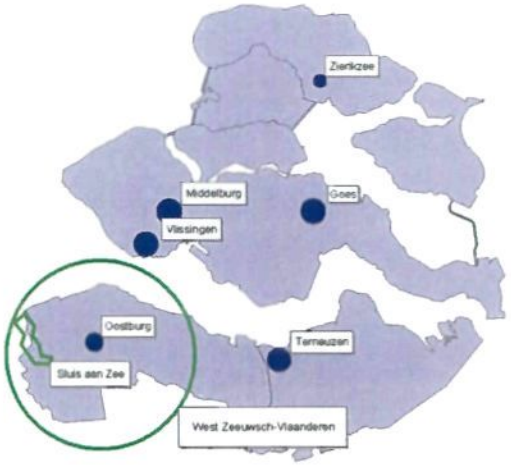

Daarnaast is in januari 2001 een vrijwillige milieu-effectrapportage gestart voor het project Sluis aan zee. Een klankbordgroep en een stuurgroep bestaande uit vertegenwoordigers van diverse Nederlandse en Belgische betrokken instanties zullen deze procedure begeleiden.

1.6 Participatie van de omgeving

Het landschapsplan Zwingeul is in het kader van de Gebiedsgerichte Aanpak West Zeeuwsch-Vlaanderen opgesteld en beslaat samen met de landschapsplannen voor de kust en voor het achterland het gehele grondgebied van West Zeeuwsch-Vlaanderen.
Een belangrijk uitgangspunt voor het landschapsplan Zwingeul vormt de structuurvisie Sluis aan zee. Deze structuurvisie is tot stand gekomen in overleg met de gemeenten Oostburg en Knokke-Heist, de provincies Zeeland en West-Vlaanderen, de Dienst Landelijk Gebied, het Waterschap, Rijkswaterstaat en andere betrokken instanties.
Als onderdeel van het opstellen van de landschapsvisie en de landschapsplannen voor West Zeeuwsch-Vlaanderen is een werkatelier gehouden.
Aan dit atelier namen specialisten van, onder andere, het bureau Alterra – Research Instituut voor de Groene Ruimte - en specialisten van Provincie, Gemeenten, Waterschap en Dienst Landelijk Gebied met specifieke gebiedskennis. Hierin zijn bestaande ideeën getoetst aan kennis van de diverse specialisten en zijn nieuwe ideeën ontwikkeld door deze specialisten. Deze ideeën zijn verwerkt in de landschapsplannen.

II DE ZWINGEUL EN ZIJN OMGEVING

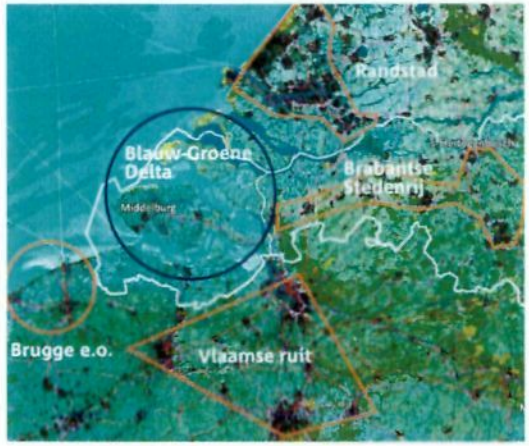

2.1 Ruimtelijk kader

De voormalige Zwingeul is een onderdeel van de Noordwest-Europese duinenkust tussen Cap Griz Nez in Frankrijken en Denemarken. Deze duinenkust bestaat, van noord naar zuid, uit het Waddenlandschap, de gesloten Hollandse duinenkust, het Deltalandschap, de bebouwde Belgische kust en het meer diffuse duinenlandschap in Noord-Frankrijk. De Zwingeul is een voormalige getijdengeul in de Delta, het gemeenschappelijk estuarium van Schelde, Maas en Rijn. Daarnaast heeft de Zwingeul een bijzondere positie, omdat deze zowel binnen Nederland als binnen België ligt. Hierdoor is afstemming van het wederzijdse ruimtelijke beleid nodig om tot een integrale en duurzame ruimtelijke planvorming te komen voor de gehele Zwingeul.

2.2 Historisch kader

De kust van West Zeeuwsch-Vlaanderen bestond vroeger uit verschillende eilanden, gescheiden door geulen. Het Zwin was één van die oude getijdengeulen, die via Sluis en Damme tot aan Brugge heeft gelopen.

De Zwingeul

Als waterweg was het Zwin nauw verbonden met de geschiedenis van West Zeeuwsch-Vlaanderen. Vroeger mondde in het huidige Zwin een riviertje uit in de Noordzee. In de Romeinse tijd lag er een aaneengesloten duinenrij met openingen waar de IJzer en het Zwin in zee uitmondden. De verschillende transgressies van Duinkerke sloegen echter bressen in de duinenrij. Er werd een dikke laag klei afgezet, met een netwerk van kreken en geulen waarlangs het zeewater, soms met grote kracht, binnenstroomde. Op de plaats van het Zwin drong de zee ver in het binnenland. De Vikingen voeren tot de plaats waar nu Brugge ligt. Ze maakten er een aanlegplaats.
Om de Zwinstreek te verdedigen en een militaire versterking te hebben, maakten de graven van Vlaanderen er een versterkte vesting en later een burcht met een stadje: zo ontstond Brugge.

Uiteindelijk nam de invloed van de zee, na verschillende bedijkingen en overstromingen, in de 12e eeuw af en werd de inpoldering opnieuw aangevat met de aanleg van dijken. Het Zwinestuarium begon te verzanden, terwijl Brugge uitgroeide tot een internationaal befaamde Hanzestad. Langzaamaan werd het estuarium moeilijker bevaarbaar. Er ontstond een hele reeks haventjes die de rol van Brugge overnamen: Damme, Oostkerke, Monnikenrede, Sint Anna ter Muiden en Sluis.

In de 16e en 17e eeuw bleef het Zwin strategisch belangrijk. Uit vrees dat de geuzen de inham zouden gebruiken om Vlaanderen binnen te vallen, groeiden Sluis en Damme uit tot vestingstadjes, de omliggende kerktorens werden omgevormd tot uitkijkposten. Tot 1872 reikte het Zwin nog tot aan Sluis, maar dat jaar werd de laatste inpoldering in deze zeearm voltooid: zo werd de Willem-Leopold-polder gecreëerd. Niet alles werd echter drooggelegd. Tussen de zeeduinen en de internationale dijk ontstond het schor van het Zwin, een gebied van ongeveer 150 ha, tegenwoordig in beheer bij de Nederlandse stichting Het Zeeuwse Landschap en de Belgische Compagnie Immobilière du Zoute.

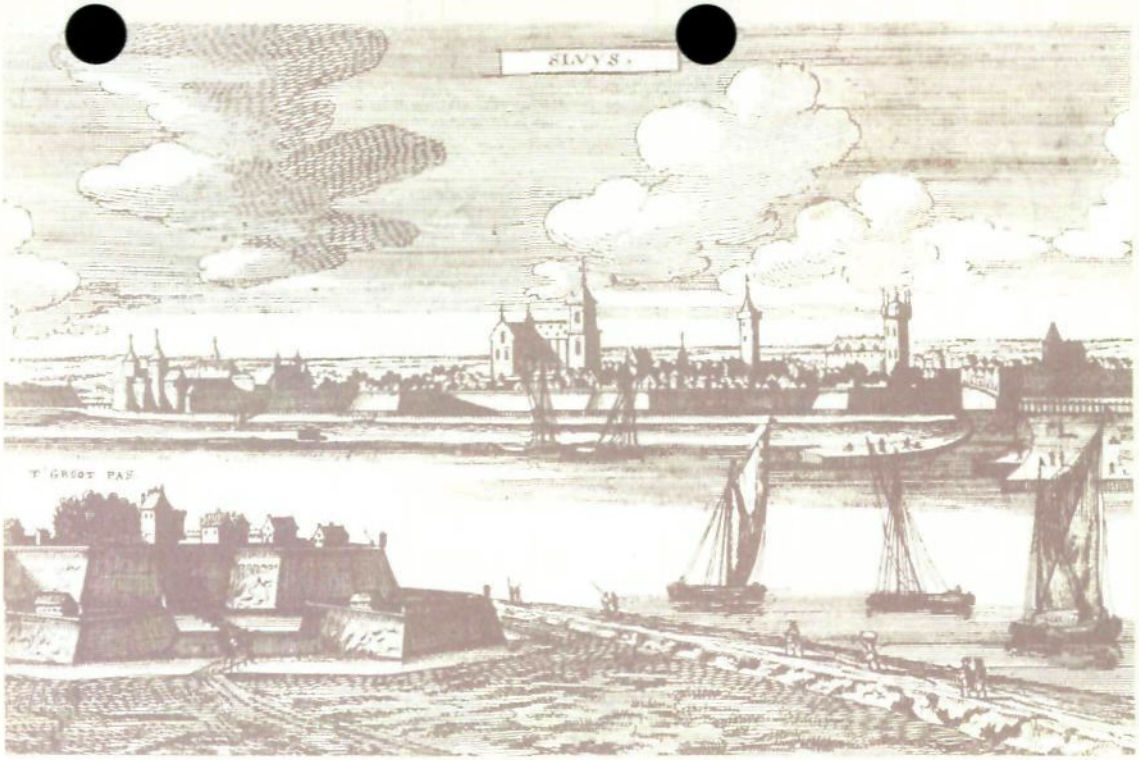

Sluis

Sluis ontstond als Lamminsvliet aan een sluis waar het water van het Aardenburger Ambacht in het Zwin werd geloosd. Oorspronkelijk is Sluis ontstaan in de nabijheid van de versterkte woonplaats van de locale machthebber. De rest van deze woonplaats is nog te zien in de vorm van de ´kasteelberg´ of ´vliedberg´.
De binnenste vestingwerken – met nog goed bewaard gebleven aarden wallen - zijn in de veertiende eeuw in opdracht van graaf Lodewijk van Vlaanderen aangelegd.
De opkomst van Brugge als Europees handelscentrum bracht Sluis welvaart. In de 14e eeuw verzandde het Zwin, zodat in het nog ´natte´ Sluis de goederen voor Brugge werden overgeslagen voor verder transport over land.
Aan het einde van de 15e eeuw kwam door het verder dichtslibben van het Zwin een einde aan de bloei van Sluis als haven. Haar strategische positie heeft Sluis nog lang behouden. Dat bleek bijvoorbeeld tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Wie Sluis bezette, controleerde een groot gebied in Noord-Vlaanderen. Begin 17e eeuw ondernam prins Maurits zijn Vlaamse tocht. De versterkte stad Sluis was het einddoel. Eerst veroverde hij de plaatsen in de omgeving en na een beleg van drie maanden Sluis zelf (1604).
Hierna keerde echter nooit de oude glorie en welvaart terug. Sluis was ten ondergang gedoemd. Het werd eenvoudig door de Hollandse en Zeeuwse handelssteden van de buitenwereld afgesloten door een verbod van handeldrijven over de Schelde en het Zwin. Men vreesde al te zeer voor een hernieuwde opkomst van de Vlaamse handelscentra. Het gebied raakt ontvolkt, de arbeidskrachten die teveel waren, zochten elders werk. In 1794 werd Sluis nog verdedigd tegen de Fransen, die de stad en het kasteel bombardeerden. De hierna resterende bouwval van het kasteel werd in 1820 opgeruimd. Een verhoging in het terrein aan de noordzijde van de stad herbergt de fundamenten.

Retranchement

De naam van het dorp Retranchement betekent verschansing.
Na de verovering van Sluis liet Maurits op het eiland tegenover het veroverde Sluis een nieuwe versterking aanleggen ter verdediging van het Zwin. Deze verschansing, ingeklemd tussen de twee kleine forten Nassau en Oranje, kreeg de naam Cassandria en werd kort voor de vrede van 1648 nog verder versterkt met drie bastions aan de oostzijde. In 1682 werd het noordelijk gelegen fort Oranje door het Zwin verzwolgen. Al in de 17e eeuw vestigden burgers zich in deze militaire nederzetting. De met bomen beplante gebastioneerde omwalling en het fort Nassau zijn nog steeds goed in het landschap te herkennen.

Verdedigingswerken

Zeeuws-Vlaanderen is rijk aan vestingen, schansen en forten. Meer dan in de rest van Zeeland heeft naast het water ook het krijgswezen zijn stempel op het landschap gedrukt. In de Middeleeuwen waren de versterkingen eenvoudig van opzet: stadswallen omgeven door grachten. In de Tachtigjarige Oorlog werden de verdedigingswerken door de Spanjaarden en de Nederlanders uitgebreid en verbeterd.
De Zwinlinie dateert uit het einde van de 16e eeuw en begin 17e eeuw en is de oudste verdedigingslinie langs het Zwin met aansluitend diverse fortificaties doorgetrokken tot Aardenburg. De linie bestond uit: Fort Oranje, Retranchement, Fort Nassau, Redoute Berchem, Sluis, Aardenburg havenfort, de Krabbeschans, de Kruis(dijk)schans, de Elderschans, de Olieschans, Fort Grotendorst en Aardenburg.
Sluis werd in de 14e eeuw versterkt door wallen, grachten en poorten. Na de verovering van de stad op de Spanjaarden in 1604 werd begonnen met de *uitbreiding en modernisering van de verdedigingswerken. De wallen van* Sluis zijn goed bewaard gebleven. De stadspoorten werden echter in de 17e eeuw deels gesloopt en deels bedolven onder de nieuwe wallen. De stadswallen werden toen opnieuw aangelegd door de vestingbouwer Menno van Coehoorn (1641-1704) , waarbij ook de bastions Zeeland, Schuttershof en Magdalena werden gebouwd. De Waterpoort bewaakte de in- en uitgaande scheepvaart. In deze eeuw zijn ze blootgelegd en hersteld.

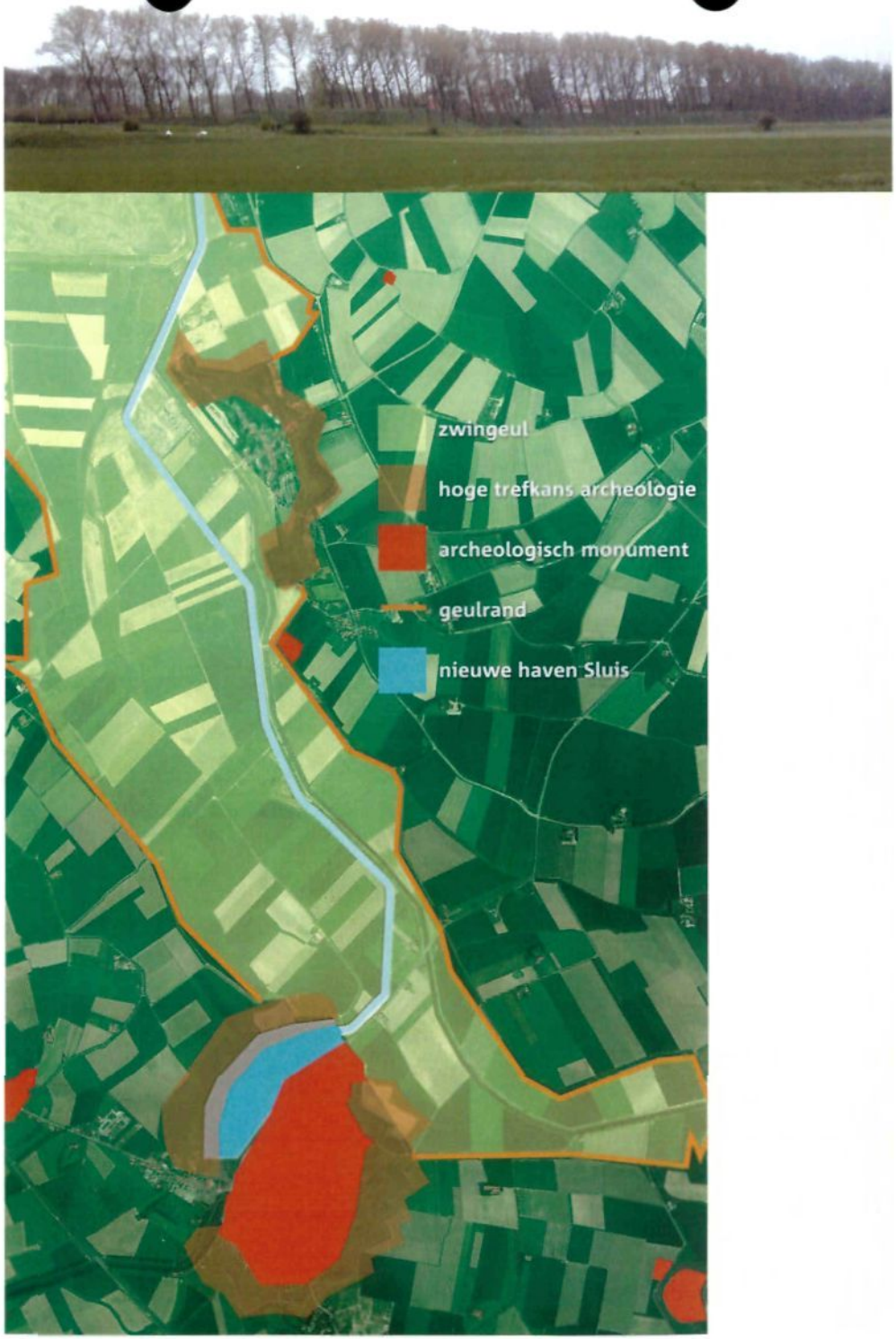

2.3 Beleid en uitgangspunten

Het landelijk en provinciaal beleid is richtingsgevend voor allerlei ontwikkelingen die plaats vinden in het kader van Sluis aan Zee. Dit beleid heeft al grotendeels vorm gekregen in verschillende visies. Zowel het beleid als de visies zijn uitgangspunten voor dit landschapsplan.

Van de beleidsdocumenten op landelijk niveau zijn de volgende daarin genoemde intenties relevant voor Sluis aan Zee:

- Nota Natuur voor mensen, mensen voor natuur; streven naar aanleg van robuuste groene verbindingen en een groenblauwe dooradering. Die dienen als stevige landschappelijke dragers aanvullend op de ecologische hoofdstructuur met een recreatief medegebruik.
- 5e nota voor de ruimtelijke ordening; pleit voor verbetering van de ruimtelijke omgevingskwaliteit, ontsnippering, ruimte voor water, water als ordenend principe en zoeken naar combinaties van functies.
- Architectuurbeleid 2001-2004, Ontwerpen aan Nederland: stelt verbetering van de omgevingskwaliteit door de totstandkoming van mooie, cultureel bijzondere en landschappelijk aantrekkelijke gebieden centraal.
- Nota Belvedere over cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting; stimulering herstel en versterking van fysieke cultuurhistorische dragers. Dit is, in dit geval, de Zwinlinie die sturend is en dient als impuls voor een nieuwe passende inrichting.
- Vierde nota Waterhuishouding, Waterbeheer 21e eeuw; behouden van veiligheid en verminderen wateroverlast, rekening houdend met klimaatsverandering en bodemdaling.
- Nota Voedsel en Groen; stimulering van agrarische bedrijven die meer en beter bijdragen aan de kwaliteit van de omgeving.

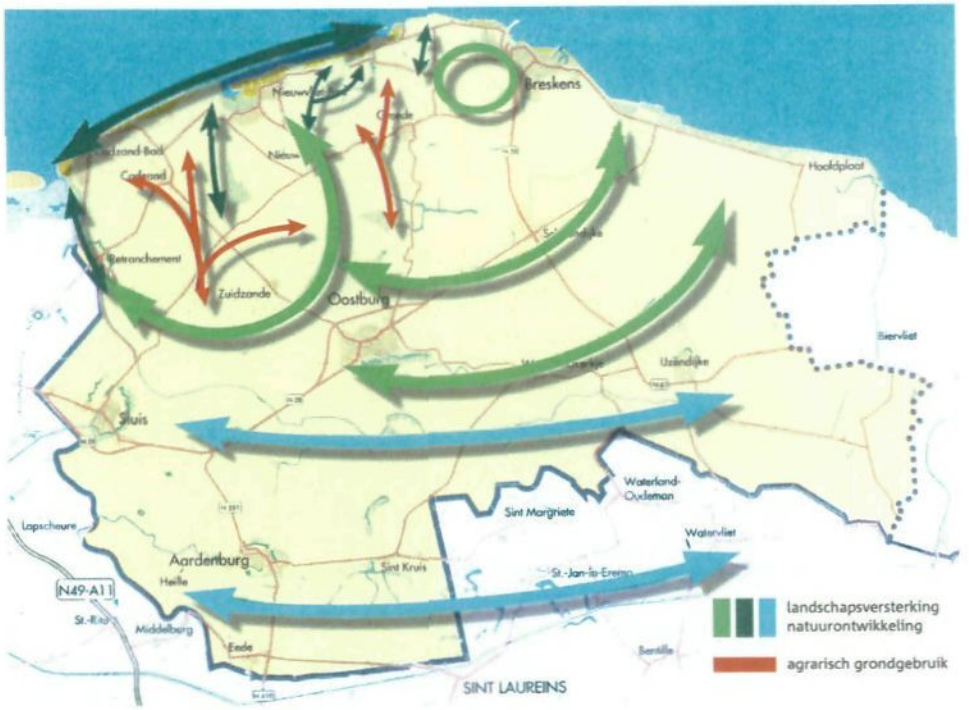

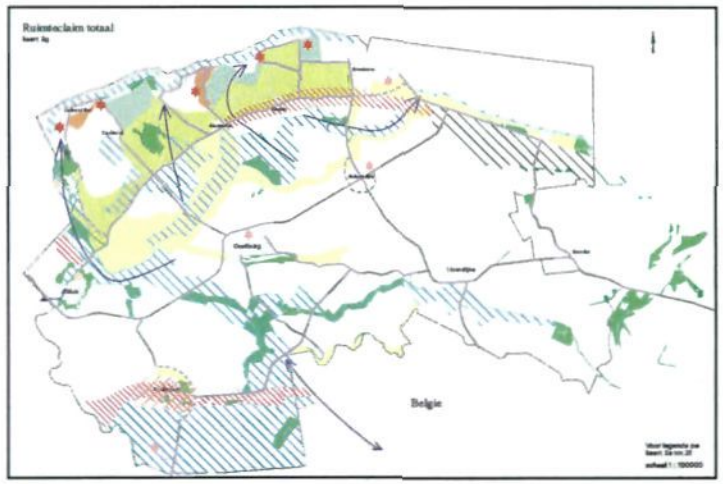

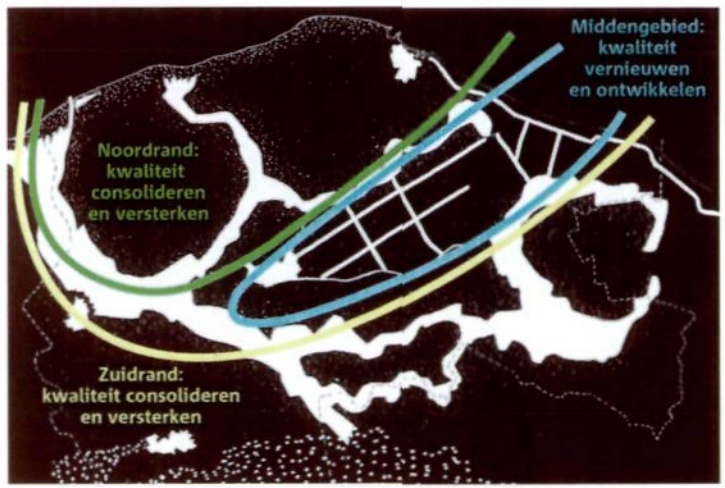

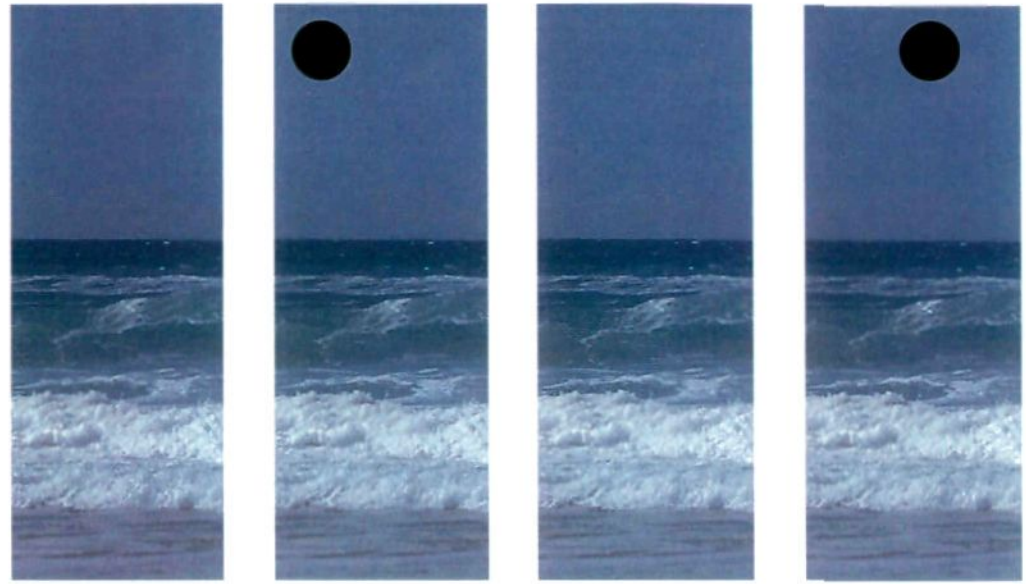

In navolging van het landelijke beleid steekt de provincie Zeeland in op een drietal pijlers voor haar ruimtelijke structuur- en kwaliteitsbeleid:

- Ontwikkelen van cultuurhistorische structuren als robuuste fysieke landschapsdragers met een hoge kwaliteit.
- Ontwikkelen van ecologische structuren als robuuste fysieke landschapsdragers met een hoge kwaliteit.
- Daarnaast de kwaliteit verbeteren van ruimtelijke structuren en karakteristieken in het Zeeuwse landschap.

Naast de drie pijlers is water als ordenend systeem van belang:

- In het Waterhuishoudingsplan 2001-2006, Samen Slim met Water, staan een drietal relevante speerpunten: ruimte voor water en vergroten van de veerkracht, water als ordenend principe en waterbeheer moet zowel de natuur als de landbouw dienen.

Op regionaal niveau zijn de volgende visies van belang:

- Kust in Kleuren: Toekomstvisie van de Recreatiesector en de natuurbescherming op de West Zeeuwsch-Vlaamse kust;
- Structuurvisie West Zeeuwsch-Vlaanderen: ruimtelijke toekomstvisie door Bureau Kuiper Compagnons;
- Recreatievisie West Zeeuwsch-Vlaanderen: gemeentelijke visie op de toekomst van de recreatiesector;
- Watervisie West Zeeuwsch-Vlaanderen: visie op het watersysteem van de Gebiedscommissie;

III VISIONAIRE KIJK OP DE ZWINGEUL

3.1 Probleemstelling

In West Zeeuwsch-Vlaanderen zijn landbouw en recreatie de traditionele economische pijlers. Door de verslechterende productieomstandigheden, de prijsstijgingen en de regelgevingen, neemt de invloed van de landbouw af. In de recreatiesector is een grote kwaliteitsslag nodig om te overleven. Hierbij is het West Zeeuwsch-Vlaamse landschap een belangrijke drager. Samen met het strand en de zee zijn dit de belangrijkste trekpleisters van West Zeeuwsch-Vlaanderen.
De ecologische en cultuurhistorische kwaliteit (leesbaarheid) van het landschap laat echter nog veel te wensen over. Bovendien is het watersysteem niet in staat grote hoeveelheden neerslag te verwerken en tekorten aan zoet water in de zomer te voorkomen.
Dit alles vraagt om een structurele herinrichting van het landelijk gebied, waarin de gesignaleerde knelpunten op een duurzame en verantwoorde manier worden vormgegeven.

3.2 Ruimtelijke structuur

Zwingeul

De Zwingeul bestaat uit een binnendijks en een buitendijks gedeelte.
Het buitendijks gebied wordt gevormd door het Zwin. Dit internationaal bijzondere natuurgebied ligt in directe verbinding met de zee buiten de primaire zeewering. Het bestaat uit een onderbroken duinenrij met daarachter een zoute overstromingsvlakte.
Het binnendijks gebied bestaat uit de oude, afgedamde stroomgeul van het Zwin. De karakteristieke eenheden van de Zwingeul zijn de randen, de stroomgeul en de waterweg. De dijken rond de Zwingeul, de wallen van Sluis en Retranchement en de internationale dijk vormen de randen. De oude stroomgeul van 't Zwin is begrensd door deze randen. De toekomstige vaarroute tussen Sluis en de Zee vormt de waterweg.

Eiland van Cadzand

Het eiland van Cadzand bestaat uit de karakteristieke eenheden kernen, schillen en randen. De Zwingeul, de Zwartegat Linie, het Oudlandt van Groede en Breskens en de kust vormen de randen van het eiland. De Kust bestaat uit een verbreed duingebied met een aantal recreatiekernen. De Zwartegat Linie bestaat uit smalle polders omgeven door beplante dijken, waarin de blauwgroene dooradering wordt versterkt. De grens met het Oudlandt van Groede en Breskens bestaat eveneens uit smalle polders omgeven door beplante dijken. De kernen zijn de twee oude eilandkernen die al voor de twaalfde eeuw al zijn bedijkt. De schillen zijn de later bedijkte aanwassen, die hier omheen ontstonden.

3.3 Ontwikkelingen

In de Zwingeul en omgeving vindt op grote schaal natuurontwikkeling plaats in de komende jaren. Deze natuurontwikkeling heeft tot doel het bestaande natuurgebied in 't Zwin te versterken en (een gedeelte van) de verbinding te realiseren tussen de natuurkerngebieden in 't Zwin en de Braakman. Deze kerngebieden vormen de ruggengraat van de Ecologische hoofdstructuur. Hierbij is een belangrijk doel om extra leefruimte voor de boomkikker te realiseren en om verschillende populaties met elkaar te verbinden.
Daarnaast is de Zwingeul een belangrijk recreatie gebied. Het project Sluis aan Zee beoogt een nieuwe economische drager voor de stad Sluis te vinden *in de vorm van een jachthaven met verbinding naar zee. Daarnaast vindt* nabij Cadzand een kwaliteitsverbetering plaats van recreatieterreinen en speelt hier het plan 'Cavelot'. In de Zwingeul krijgt natuurgericht recreatief medegebruik een plaats, vooral in de vorm van wandelen en fietsen.
Bovendien is de Zwingeul aangewezen als fysieke drager in de nota Belvedere. Dit betekent dat de cultuurhistorische identiteit van de Zwinlinie richtinggevend is voor de ontwikkelingen in en rond de Zwingeul. De herkenbaarheid van de geul en de verdedigingslinie is hierbij bepalend.

3.4 Ontwerpopgave

Het landschapsplan Zwingeul streeft naar het vergroten van de leesbaarheid van het landschap in en rond de Zwingeul. Om dit te bereiken zijn de landschapseenheden Zwingeul en Eiland van Cadzand uitgewerkt in hun karakteristieke eenheden.
Deze karakteristieke eenheden vormen de dragers van het landschap van de Zwingeul. Om de leesbaarheid van het landschap te vergroten zijn de karakteristieke eenheden sturend voor de ruimtelijke ontwikkelingen in het gebied.
De Zwingeul staat in het teken van de historische haven van Sluis, terwijl het Eiland van Cadzand in het teken staat van 'de Kust'. Om het beeld van een historische geul te bereiken is in het landschapsplan Streekeigen West Zeeuwsch-Vlaanderen in deze gebieden voor de ordeningsstrategie 'Beeldend ontwerpen' gekozen. Bij beeldend ontwerpen staat de inrichting van het gebied in het teken van het realiseren van een beeld. Voor de Zwingeul is de ontwerpopgave het realiseren van een natuurlijke, historische geul, gekoppeld aan de haven van Sluis. Bij het Eiland van Cadzand gaat het om het ontwerpen van een streekeigen kustbeeld.

In het volgende hoofdstuk zijn de ontwerpopgaven uitgewerkt in projectplannen. Hierin is het ruimtelijk beeld voor de karakteristieke eenheden vastgelegd. De projectplannen geven inzicht in de ruimtelijke ontwikkelingen die gaan plaatsvinden in het kader van Sluis aan Zee en de kwaliteitsverbetering van de recreatieterreinen. Daarnaast vormen zij een basis voor de toetsing en inrichting van toekomstige ontwikkelingen in de Zwingeul.

IV PROJECTPLANNEN

4.1 De randen

De rand van de Zwingeul wordt gevormd door polderdijken, de internationale dijk en de wallen rond Sluis en Retranchement. De ontwerpopgave bestaat hier uit het accentueren van de dijken en wallen rond de Zwingeul en het herstellen van de Zwinlinie. Dit sluit aan op het grensoverschrijdende fortenlinieproject Parels en de ketting. Hierin proberen Belgische en Zeeuwse instanties de fortenlinies uit Vlaanderen in ere te herstellen en sturend te laten zijn bij ruimtelijke ordeningsprocessen.
Tevens omarmt dit project daarmee de Belvedere gedachte. Niet alleen de cultuurhistorische elementen worden hersteld. De randen accentueren de oude stroomgeul en geven de grenzen van de ontwikkelingen aan. Hiermee is de oude stroomgeul, de basis van de Zwinlinie, sturend voor de ruimtelijke ontwikkelingen in het gebied.

Dijken en wallen

De polderdijken rond de Zwingeul krijgen, in Nederland en in België, een eenduidige beplanting van meerdere rijen bomen met een lange omlooptijd. Door de openheid van de Zwingeul is deze rand duidelijk te zien door de hele geul.
De beplanting op de wallen van Sluis en Retranchement blijft gehandhaafd, of krijgt waar nodig aanvulling. De internationale dijk blijft gehandhaafd in zijn huidige vorm. Het vormt straks een messcherpe lijn tussen bestaande natuur in 't Zwin en de nieuwe natuur in de binnendijkse geul.

Fortenlinies

Langs de rand van de Zwingeul bevinden zich de oude verdedigingswerken. De belangrijkste zijn Sluis en Retranchement. Her en der bevinden zich nog enkele restanten van andere oude verdedigingswerken. Waar mogelijk worden deze hersteld of versterkt. Hierbij is nauw overleg met de betrokken Belgische instanties nodig.
De wallen en dijken kunnen waar nodig in hun oude profiel hersteld worden met de vrijkomende grond uit de natuurontwikkelingsprojecten in de Zwingeul.

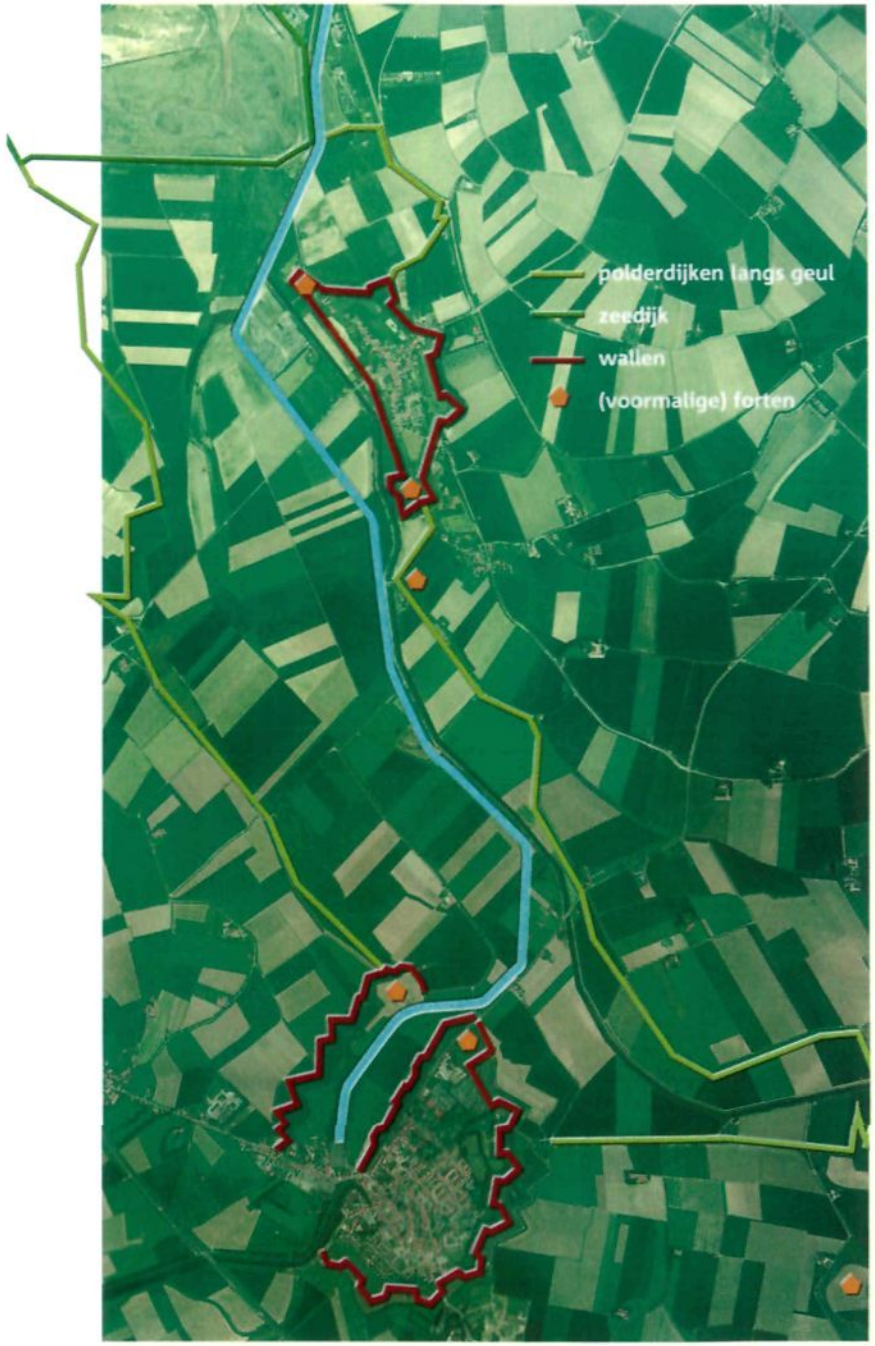

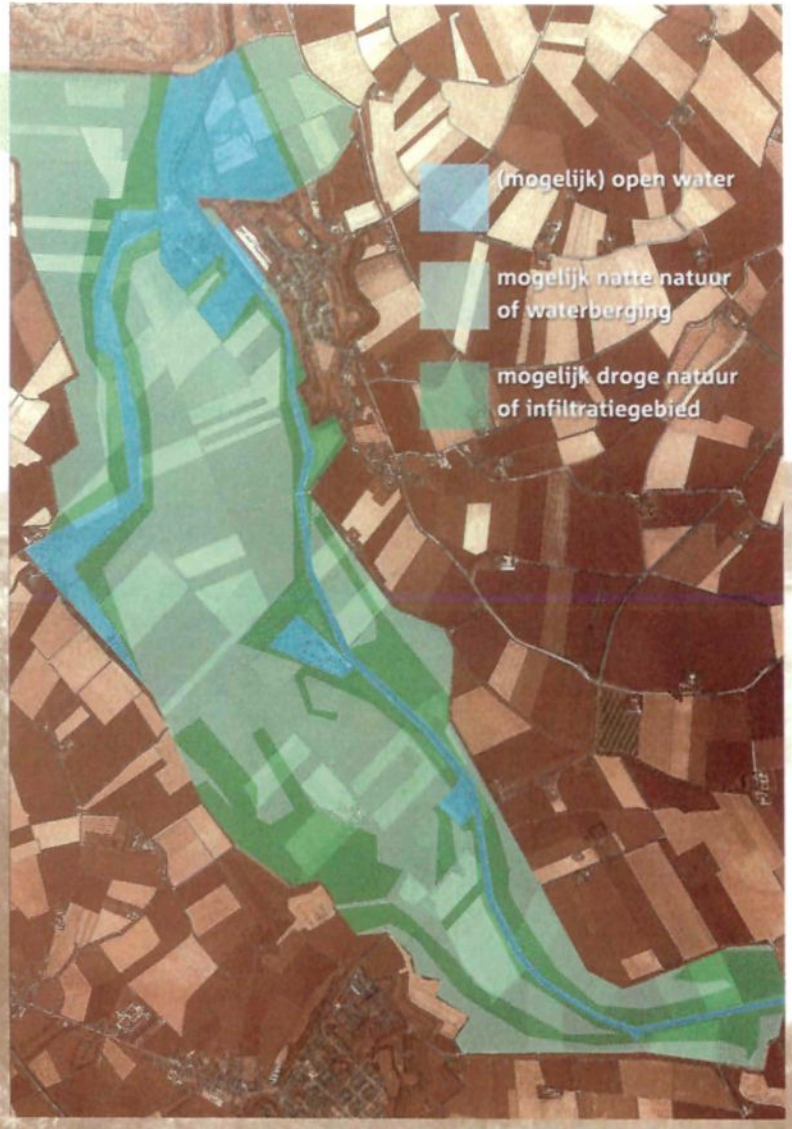

4.2 De Zwingeul

Binnen de randen ligt de oude stroomgeul van 't Zwin, de Zwingeul.
De ontwerpopgave voor dit gebied bestaat uit het vastleggen van het beeld van een natuurlijke, historische geul. Hierin zijn vooral de natuurontwikkeling en de natuurgerichte recreatie van belang. Ook 'ruimte voor water' is hier echter een belangrijk item.

Natuur

Het karakter van de Zwingeul is dat van een oude zeegeul. Hierin zijn water, natuurlijke vormen en weidsheid belangrijke kenmerken. De natuurontwikkeling in de Zwingeul leidt tot een versterking van dat beeld. De Zwingeul is een open geul met grazige vlaktes met licht reliëf, hier en daar wat struweel, natte laagtes en waterlopen. Het plangebied ten zuiden van het Zwingebied heeft grotendeels een ondergrond met zeeklei waardoor hier de natuurdoeltypen voor het zeekleigebied van toepassing zijn. Vanuit de nieuwe Zwingeul kan zich de volgende reeks van natuurdoeltypen ontwikkelen. De watervegetaties (zk 3.1 en plaatselijk zk 3.2 (brak)) worden begrensd door vegetaties gerekend tot rietland en ruigte (zk 3.4). Deze rietvegetaties gaan verder van de waterloop (indicatief 2-10 meter) over in bloemrijke graslanden (zk 3.6) en natte schaalgraslanden (zk 3.5). Voorwaarde voor ontwikkeling van deze graslandtypen is wel dat de teeltlaag wordt verwijderd. Wanneer een maai- of graasbeheer achterwege blijft op hogere gronden zullen er struwelen opslaan. Deze struwelen worden gerekend tot het natuurdoeltype struweel, mantel en zoombegroeiing (zk 3.8).
Belangrijk is in de stroomgeul dat de relatie tussen de geul en Sluis en Retranchement versterkt wordt. Bij Sluis kan dit meeliften met de ontwikkeling van de haven en het herstel van de wallen hier rond. Bij Retranchement is het nodig de dijk langs het kanaal en de beplanting tussen de geul en de wallen

zoveel mogelijk te verwijderen. Hierdoor wordt de oude zichtrelatie hersteld.
Natuurgerichte recreatie

Door de geul loopt een aantal laarzenpaden, waar mensen de Zwingeul van dichtbij kunnen ervaren. Het fietspad door de Zwingeul krijgt een onopvallend profiel. De omgeving doet hier het werk. Het fraaie uitzicht op de uitgestrekte geul met Sluis en Retranchement zijn genoeg om hier een bijzonder mooie route van te maken.
Verder zijn hier mogelijkheden voor kanoroutes en andere extensieve waterrecreatie.
De Kleine Paspolder is een aparte eenheid binnen de Zwingeul. Door een andere invulling aan de polder te geven wordt het zelfstandige karakter van de polder benadrukt.
Een golfterrein met een natuurlijke en ruige uitstraling zou hiervoor een invulling kunnen zijn. 'Natuurlijk golfen in de Zwingeul'.

Water

Met de aanleg van de natuurgebieden en de vaarweg tussen Sluis en de zee verandert de waterhuishouding in het gebied. De mogelijke verwerking van het Belgische water via 't Zwin zal nog ingrijpender gevolgen hebben. De Zwingeul is bij uitstek geschikt om te dienen als gebied voor de opvang (laaggelegen gronden) en retentie (hooggelegen gronden) voor water. Deze ontwikkelingen vormen een aanvulling op de natuurontwikkeling in het gebied.

De waterweg

De waterweg verbindt de haven van Sluis met de zeesluis bij Cadzand-Bad. Hierin zijn vier onderdelen te onderscheiden. De vaarroute start met de wachthaven waar de boten via de zeesluis van de zee het land binnenvaren, snijdt in het afwateringskanaal door het eiland van Cadzand, loopt vervolgens door de oude getijdengeul en eindigt in de haven van Sluis.
De ontwerpopgave voor de waterweg bestaat uit het accentueren van de verschillen en overeenkomsten tussen deze gebieden.

De zeesluis

De waterweg begint bij de zeesluis in Cadzand-Bad. Bij een bijzondere route als deze past een bijzonder sluisgebouw. Dit is daarmee de eerste ontwerpopgave bij de uitwerking van de waterweg.

De Opvaarlaan

Van de doorsnijding van het Eiland van Cadzand is weinig te ervaren, doordat de waterweg hier in een kanaal tussen dijken ligt. Om deze toegang tot de Zwingeul meer allure te geven wordt deze behandeld als een 'Opvaarlaan'. Door middel van laanbeplanting wordt de route versterkt en verfraaid. Daarnaast kan via kunstwerken en recreatieve routes de lijn meer betrokken worden bij de omgeving. Het kanaal is dan niet langer een noodzakelijk kwaad, maar een volwaardig onderdeel van de vaarroute en vormt een aanvulling op de recreatieve mogelijkheden in het gebied.
Het einde van de opvaarlaan geeft een fraai uitzicht op zowel de Zwingeul als Retranchement. Hier eindigt het beplante kanaal en vaar je de Zwingeul in.

De getijdengeul

De waterweg verandert in de Zwingeul van karakter. Hier zijn de natuurlijke vormen van de Zwingeul bepalend voor het uiterlijk van de waterweg. Het is een open waterweg geworden met rietkragen en flauwe, variërende oevers. Hier varen de boten midden door de Zwingeul. Het eerste deel wordt beheerst door Retranchement. Je vaart hier door het schootsveld van Retranchement. Het versterken van de zichtrelatie met Retranchement is hier belangrijk.
Voorbij Retranchement vaar je het schootsveld van Sluis binnen. Hier is de blik gericht op de wallen van Sluis en de naderende toegang van de haven.

De haven

De waterweg eindigt in de haven. Hier kom je de haven binnen door een sluis die tussen de oude havenhoofden is geplaatst. Bij de aanleg van de haven zijn de wallen rond de haven hersteld. Je komt hier binnen de bescherming van de wallen van Sluis.

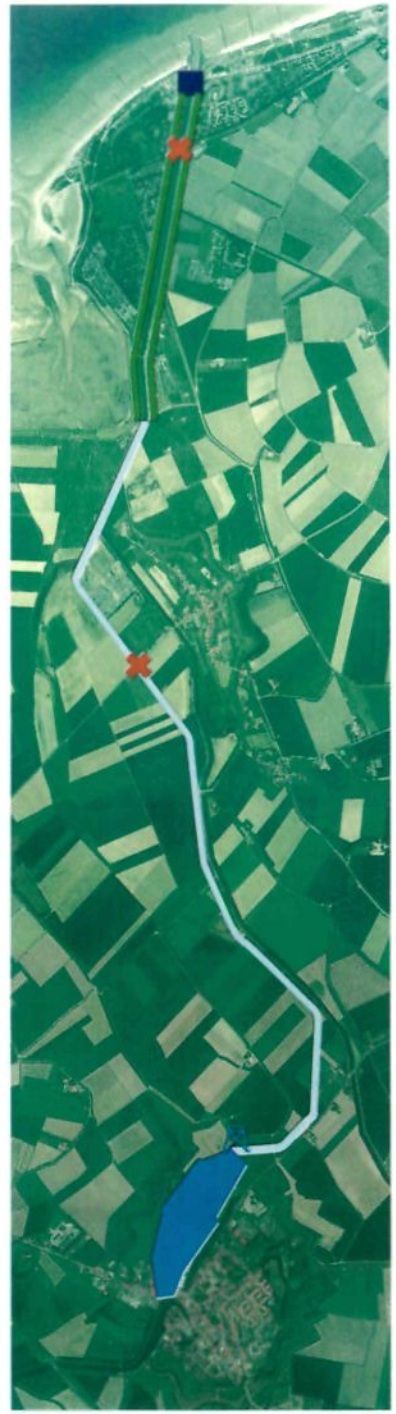

- Zeesluis
- Kruisingen
- Haventoegang
- Haven
- Opvaarlaan
- Waterweg

De schillen

De ontwerpopgave in de schillen van het Eiland van Cadzand bestaat uit het versterken van de randen van de schillen, het versterken van de natuurwaarden in de schillen als overgang van de recreatieterreinen naar de natuurgebieden in de Zwingeul en het scheppen van mogelijkheden voor kwaliteitsverbetering van recreatieterreinen.

Randen

De schillen zijn omgeven door dijken en in een enkel geval door een weg. Door het aanbrengen van beplanting worden deze randen geaccentueerd. De uitwerking hiervan vindt plaats in het dijkenplan, dat is opgesteld door het landschapsarchitectenbureau OKRA in opdracht van Dienst Landelijk Gebied.

Natuur

De schillen liggen tegen de bestaande natuurgebieden van 't Zwin en de wallen van Retranchement en de te wikkelingen natuurgebieden in de Zwingeul aan. Om een goede overgang tussen deze natuurgebieden en de recreatieterreinen en het landbouwgebied te creëren krijgen de schillen geheel of gedeeltelijk een invulling als natuurgebied.
De schillen rond Retranchement vormen het schootsveld van Retranchement. Deze schillen krijgen een open invulling omzoomd door beplante dijken die met een aaneengesloten struweel een verbinding vormen tussen de twee boomkikkerpopulaties bij Retranchement en Cadzand-Bad.
In de overige schillen worden de (toekomstige) recreatieterreinen omgeven door natuurgebieden die aansluiten op de natuurgebieden in de Zwingeul. Deze schillen vormen zo, naast een buffer, ook een aanvulling op de natuurwaarden in de Zwingeul.

Recreatie

Op het Eiland van Cadzand wil een aantal recreatieterreinen de kwaliteit van hun terrein en het omliggende gebied verder verbeteren. Bij een aanzienlijke kwaliteitsverbetering bestaat de mogelijkheid het aantal standplaatsen uit te breiden. Het betreft de recreatieterreinen De Lange Strink, Cassandria-Bad, De Wachtsluis en Den Moulinshoeve. Deze kwaliteitsverbetering is gekoppeld aan een goede inpassing in het landschap, onder andere door natuurontwikkeling. Daarnaast wordt in het plan Cavelot van de Gemeente Oostburg de mogelijkheid geboden voor nieuw vestiging van recreatieterreinen.
De campings Cassandria-Bad en de Lange Strink en het plan Cavelot vullen een schil. De Wachtsluis vult een tweede. Een derde schil wordt voorlopig gedeeltelijk gevuld met de camping Den Molins hoeve. Deze schil biedt echter voldoende ruimte om ook de campings van Retranchement en Sluis te huisvesten, als deze verplaatst worden.

De recreatieterreinen vormen, zoals ook in het plan Cavelot het geval is, door een ruim groen kader omgeven kamers in een natuurlijke omgeving. Het zijn als het ware grote erven in een kleine polder. Voordat de recreatieterreinen goedkeuring krijgen voor de kwaliteitsverbeteringslag maken zij eerst een gezamenlijk plan, waarin de kwaliteit van de campingterreinen en de natuur rond deze campings is vastgelegd.

Naast verblijfrecreatie zijn er mogelijkheden voor recreatief medegebruik in de schillen. Wandel en fietsroutes kunnen aansluiten op bestaande routes en de nieuwe route langs de Opvaarlaan en in de Zwingeul. Daarnaast vormt waterrecreatie, gekoppeld aan het project Sluis aan Zee een goede mogelijkheid. De campings liggen langs het kanaal, vanwaar met kano's of bootjes de Zwingeul bevaren kan worden.

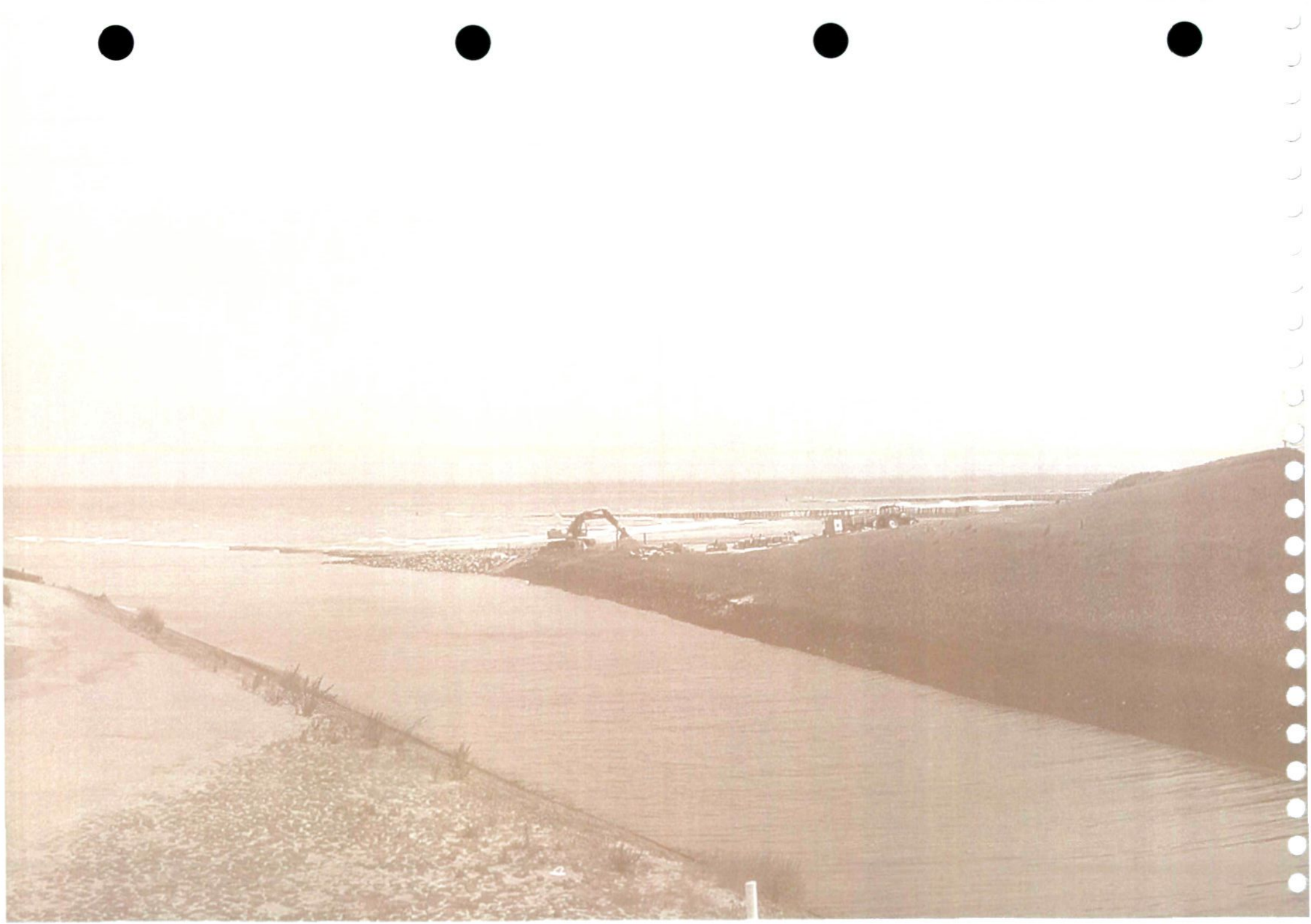

Literatuur en Bronnen

[I] Sluis, in beelden uit de Zelandia Illustrata,
E.A. Binkhorst en I.H. Vogel-Wessels Boer

[II] Landschapsplan Integraal Kustzone Beheer
OKRA Landschapsarchitecten en Evert-Jan Roelofsen Projectmanagement BVBA

[III] Structuurvisie Sluis aan Zee
RBOI

[IV] Nota Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur
Ministerie van LNV

[V] Vijfde nota voor de Ruimtelijke Ordening
Ministerie van VROM

[VI] Architectuurnota, Ontwerpen aan Nederland
Ministerie van OC en W

[VII] Nota Belvedere
Ministeries van VROM, OC en W, LNV en Verkeer en Waterstaat

[VIII] Vierde nota Waterhuishouding, Waterbeheer in de 21ste eeuw
Ministerie van Verkeer en Waterstaat

[IX] Nota Voedsel en Groen
Ministerie van LNV

[X] Structuurvisie West Zeeuwsch-Vlaanderen
KuiperCompagnons

[XI] Recreatievisie West Zeeuwsch-Vlaanderen
Gemeenten Oostburg en Sluis-Aardenburg

{XII] Watervisie West Zeeuwsch-Vlaanderen
Grontmij Zeeland

[XII] Landschapsplan Streekeigen West Zeeuwsch-Vlaanderen
Dienst Landelijk Gebied Zeeland

[XIII] Zwingeul project
Kuiper Compagnons

[XIV] Natuur in België, Kust en polders
Marc de Coster en Jean-Paul Herremans (2000);

[XV] Kunstreisboek Zeeland
Peter Don (1985);

[XVI] Luchtfoto's West Zeeuwsch-Vlaanderen
Eurosense

[XVII] Topografische kaarten
Topografische Dienst

[XVIII] Werkatelier West Zeeuwsch-Vlaanderen
Alterra en Dienst Landelijk Gebied

[XIX] Foto's
Gemeente Sluis-Aardenburg en Dienst Landelijk Gebied